Retro Nossebro

ARBETARE FRÅN FORNA JUGOSLAVIEN

En dokumentation inom projektet Retro Nossebro 2010-2012

Projektet finaniseras av

Essunga kommun

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN KULTURNÄMNDEN

Sparbanksstiftelsen Sjuhärad

LÄNSSTYRELSEN VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

LEADER Västra Skaraborg
Grästorp, Essunga, Vara, Skara, Götene, Lidköping

LEADER

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

Arbetare i Nossebro från forna Jugoslavien

Intervju med Nada Kikovic och Erik Mali

Necks mekaniska verkstäder växte under 1950- och 1960-talen i Nossebro. Behovet av arbetskraft ökade och arbetare lockades hit från andra europiska länder. Mitten på 1960-talet var det många jugoslaver som sökte sig hit som ekonomiska flyktingar. Erik Mali var en av dessa. Han hade arbete hemma i Jugoslavien som bilplåtslagare men lockades att söka sig till Sverige för möjligheten att tjäna bättre med pengar. Genom andra hade han hört att i Nossebro kunde man få arbete på den lokala industrin.

I Jugoslavien styrde Tito med fast hand. På 1960-talet öppnade han landets gränser och gjorde det möjligt för sina landsmän att resa utomlands. I juni 1965 tog Erik Mali 14 dagar semester och köpte en enkel biljett till Göteborg. Han tänkte: ”att om jag får jobb så stannar jag, får jag det inte så åker jag hem och fortsätter med mitt vanliga arbete”. Med sig hade han en några svenska adresser till någons bekant samt 100 kr på fickan. Mer svensk valuta fick man inte växla till sig hemma i Jugoslavien.

Väl framme i Göteborg ringde han till en av adresserna men fick inget svar. Då beslöt Erik och hans två medresenärer att istället ta sig upp till Nossebro med tåget. Där hade de en annan adress. Tåget kördes då fortfarande på den smalspåriga järnvägen. De klev av och möttes av en hjälpsam man. Det visade sig vara Niels Madsen som arbetade som föreståndare för Necks ungkarlsbostäder, ”baracken” som den i folkmun kallades för. Här bodde utländska unga manliga arbetare, som fick bo här under en period innan de kunde ordna sig en egen bostad. Den riktiga bostaden kom att ofta att bli i ett av hyreshusen i kvarteren Trasten och Violen.

I ”baracken” fanns det tio-tolv rum med två sängar i varje. Den byggdes på 1950-talet och sköttes av Niels Madsen och hans hustru.

Hyreshusen Trasten 1-3 längs Industrigatan under byggnation år 1946. Foto från Nossebro Hembygdsförenings bildarkiv.

Erik kom ena dagen till Nossebro och redan efter ett par dagar kom han i kontakt med Britta på Necks. Hon var företagets ”allt-i-allo” och gjorde en enorm insats för alla som kom att arbeta på Necks. Hon hjälpte till med arbets- och uppehållstillstånd, om man behövde boka tid hos läkaren, om man skulle ut och resa ordnade hon med biljetterna. Alla gick till Britta när man behövde hjälp med något. Hon fungerade nästan som en socialsekreterare. Necks verkstäder tog ett stort socialt ansvar för sina anställda. De invandrade arbetarna fick 240 timmars svenskundervisning på arbetstid vilken Necks betalade.

Som mest var det ett 80-tal arbetare som kom från andra länder. Utöver jugoslaver fanns det rumäner, tyskar och ungrare som kom hit av politiska skäl. Tyskarna kom först, redan på 1950-talet efter andra världskriget. På den tiden bad Necks Länsarbetsnämnden om hjälp att få tag i utländsk arbetskraft.

Erik berättar att de under dessa goda år på 1960- och 1970-talen aldrig kände sig diskriminerade på sin arbetsplats. Necks tog väl hand om dem. Arbetet var hårt men det kändes alltid bra att gå dit. När de fyra veckornas semester kom åkte alla hem till sitt forna hemland. De bilade hela vägen hem genom Europa för att stolt visa upp sina bilar för släktingarna där hemma. Nossebroborna kunde ibland fundera om de skulle komma tillbaka eller inte. Men plötsligt, i lagom tid till att arbetet skulle börja igen, dök de upp med bilarna fulla av exotiska frukter och grönsaker. Fönstren stod öppna i sommarvärmen och musiken strömmade ut. Nu hördes det att de var på plats igen!

Erik Mali arbetade som svetsare och verktygsmakare på Necks. På svetsen arbetade även Miloljub Kikovic som också kom till Nossebro 1965. Han var en av de skickligaste och var den som fick åta sig de utländska leveranserna. Hans hustru Nada kom hit 1968, 20 år gammal, efter att hon och Miloljub hade gift sig i hemlandet. Även hon kom att arbeta på Necks. Hon minns att hon kom en fredag och redan på måndagen började hon arbeta.

Gustav Neck, grundaren av verkstäderna, dog 1955. Sonen Roland tog över ledarskapet. Han var en omtyckt direktör. När han gick runt och hälsade på alla, lyfte han på hatten, till och med för någon som var så ung som 15 år!

1985 såldes familjen Neck sitt företag. De nya ägarna hade arbetat i ledningen under nästan fyra års tid innan de köpte det. Delar av produktionen flyttades till Säffle och Årnäs, till och med till Frankrike och Polen. Flytten till Polen skedde successivt från 1988 till 1994 där företaget kom att heta Polneck. I december 1991 sades nästan alla upp som arbetade på Necks. Epoken Necks i Nossebro var över. Våren 1992 skedde en omstart men nu endast med ett 15-tal anställda. Dock fanns en viss verktygsproduktion kvar ända in på 2000-talet i Nossebro som servade företaget i Polen. Två anställda ansvarade för denna.

Erik minns att timlönen var 6-8 kr när han började. Och att det var 115 kr när han slutade 1995.

Genom Necks kunde arbetarna få hjälp med sitt boende. Erik köpte sig 1973 en tomt på Villagatan och lät bygga ett hus åt sin familj. 1967 hade han träffat Berit som kom från Nossebro. Han fick 10.000 kr i bidrag från Necks,vilket skrevs av på tio år. Som en inflyttningsgåva fick han, som många andra, en flaggstång av företaget. Det sägs att det fanns ovanligt många flaggstänger i Nossebro.

Necks verkstäder. Foto från Nossebro Hembygdsförenings bildarkiv.

Luciafirandet år 1970. Foto från Nossebro Hembygdsförenings bildarkiv.

I ett av hyreshusen på Industrigatan hade man egen lokal där jugoslaviska klubben samlades. Här träffades man, dansade eller firade lucia som på bilden ovan. I samband med att kriget bröt ut i hemlandet splittrades klubben. Parallellt upphörde Necks att vara en social funktion. En epok med samhörighet och medkänsla började försvinna.

Så här i backspegeln tycker både Nada och Erik att de har haft en bra tid på Necks och i Nossebro. De kände sig omtyckta på jobbet och utanför. Nada poängterar att det var viktigt att lära sig språket och hon fick, med mycket skratt, god hjälp av Eriks fru Berit att lära sig det.

I dag far de hem till sitt forna hemland under lite längre semestrar för att njuta av lite varmare klimat. För i Nossebro kommer de att stanna livet ut.

Text och sammanställning: Maria Zeilon, december 2012. www.kulturgrafik.se

Fotografi försättsblad: Foto Jugoslavisk afton från Nossebro Hembygdsförenings bildarkiv.

Källor:
* Muntlig intervju med Erik Mali, Nada Kikovic och Rigmor Persson i Nossebro
* Intervju per telefon med Åke Tallberg
* Skriftlig källa: Artikel sid 16 ff ur Bilder från Nossebro Förr och Nu 9/97